

Prof. Karol Karski

Ruch ekumeniczny na świecie i w Polsce

Słowo „ekumenia” – gr. „*oikoumene*” wyrażało pierwotnie treści świeckie, podstawowe znaczenie tego słowa to „zamieszkała ziemia”. Z Ewangelii według Łukasza 2,1, w tekście czytany zazwyczaj na Boże Narodzenie, dowiadujemy się, że wyszedł dekret cesarza Augusta, aby „spisano cały świat”; tam w tekście oryginalnym greckim występuje słowo „*oikoumene*”.

Pod koniec lat 20. XX w. słowa „ekumenia”, „ekumeniczny” przyjęło się w języku środowisk teologiczno-kościelnych na określenie ruchu zmierzającego do zbliżenia i ostatecznie jedności wszystkich chrześcijan. Na marginesie: „*oikoumene*” wywodzi się z greckiego słowa „*oikos*” – dom, z tego samego rdzenia wyprowadzono dwa inne pojęcia: ekonomia i ekologia.

Współpraca międzywyznaniowa rozpoczęła się najpierw z inicjatywy indywidualnych chrześcijan należących do różnych Kościołów protestanckich.

Najstarsza inicjatywa to towarzystwa biblijne zajmujące się przekładem, drukiem i rozpowszechnianiem Pisma Świętego. W 1804 powstaje Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne (1816 oddział w Warszawie).

W dalszej kolejności: Alians Ewangeliczny – 1846 – grupujący protestantów różnych wyznań reprezentujących pobożność pietystyczną. Alians zainicjował obchody Tygodnia Modlitwy o Jedność Chrześcijan.

Światowa Organizacja Chrześcijańskich Związków Młodych Mężczyzn, tzw. YMCA, powołana do życia w 1855, przełamała ograniczenia do protestantów, pozyskała do współpracy najpierw prawosławnych, potem także katolików (m.in. w Polsce po I wojnie światowej).

Światowa Organizacja Chrześcijańskich Związków Młodych Kobiet, tzw. YWCA, organizacja paralelna, utworzona w 1893.

Dwa lata później, w 1895, powstaje Światowy Związek Studentów Chrześcijańskich.

Wraz z nastaniem wieku dwudziestego do dążeń ekumenicznych włączają się stopniowo Kościoły. Tutaj ekumenizm rozwijał się w trzech podstawowych nurtach:

- 1) Światowa Konferencja Misyjna w Edynburgu w 1910 roku dała początek współpracy na polu misyjnym, z tej konferencji wyłoniła się Międzynarodowa Rada Misyjna. Tutaj współdziałały ze sobą tylko Kościoły protestanckie i anglikańskie.
- 2) Współpraca w dziedzinie zbliżenia doktrynalnego, tzw. Ruch Wiara i Ustrój Kościoła, odbył dwie konferencje o zasięgu światowym w Lozannie w 1927 i Edynburgu 1937 roku. Tutaj poza Kościołami protestanckimi i anglikańskimi współdziałały także Kościoły prawosławne.
- 3) Współpraca w sprawach społecznych, politycznych, ekonomicznych, tzw. Ruch Praktycznego Chrześcijaństwa, zwołał dwie konferencje o zasięgu światowym: w Sztokholmie w 1925 i Oksfordzie w 1937 roku. Tutaj poza Kościołami protestanckimi i anglikańskimi współdziałały także Kościoły prawosławne.

Dwa z ostatnich nurtów, tj. Ruch Wiara i Ustrój Kościoła oraz Ruch Praktycznego Chrześcijaństwa powołały do życia w 1948 roku Światową Radę Kościołów. A więc w przyszłym roku – 2018 - ŚRK świętować będzie 70. rocznicę powstania. Międzynarodowa Rada Misyjna zintegrowała się z ŚRK w 1961 roku. ŚRK w chwili powołania miała 147 Kościołów członkowskich, obecnie liczba ta przekroczyła 350. Są to Kościoły tradycji prawosławnej, starokatolickiej, anglikańskiej i różnych nurtów protestanckich. Można powiedzieć, że ŚRK reprezentuje nierzyskokatolickie chrześcijaństwo i jest jednocześnie najlepszym narzędziem w służbie ruchu ekumenicznego.

Kościół Rzymskokatolicki, mimo wielokrotnych zaproszeń, odmawiał przez wiele lat współpracy z ruchem ekumenicznym. Sytuacja zmieniła się dopiero w wyniku uchwał Soboru Watykańskiego II, który obradował w latach 1962-65. Uchwalony na Soborze Dekret o ekumenizmie umożliwił katolikom podjęcie współpracy międzywyznaniowej z wszystkimi Kościołami chrześcijańskimi i to na różnych szczeblach: światowym, kontynentalnym, krajowym i lokalnym. Wprawdzie Kościół Rzymskokatolicki nie przystąpił do Światowej Rady Kościołów, lecz utworzył z nią w 1965 roku Wspólną Grupę Roboczą, która od ponad 50 lat prowadzi owocną działalność.

Kościół Rzymskokatolicki jest niezmiernie aktywny w podejmowaniu rozmów dwustronnych z poszczególnymi Kościołami chrześcijańskimi. Aktualnie prowadzi on takie rozmowy z prawosławnymi, z chrześcijanami orientalnymi, starokatolikami, anglikanami, luteranami, reformowanymi, metodystami, menonitami, baptystami, uczniami Chrystusa, zielonoświątkowcami i adwentystami.

Spśród wymienionych dialogów dwustronnych warto zatrzymać się nieco dłużej przy trwającym od pięćdziesięciu lat dialogu katolicko-luterańskim. Dialog ten przeszedł kilka faz, opracowano szereg cennych dokumentów, takich jak „Ewangelia a Kościół”, „Wieczera Pańska”, „Urząd duchowny w Kościele”, „Modele, formy i fazy katolicko-luterańskiej wspólnoty kościelnej”.

Szczególnym wydarzeniem było podpisanie przez przedstawicieli Światowej Federacji Luterańskiej i Papieskiej Rady ds. Jedności Chrześcijan Wspólnej deklaracji w sprawie nauki o usprawiedliwieniu. Akt ten odbył się 31 października 1999 roku w Augsburgu. Dzięki temu porozumieniu między katolikami i luteranami został zakończony trwający od czterech i pół stulecia spór o to, w jaki sposób człowiek osiąga zbawienie. W par. 5 czytamy: „Wspólna deklaracja chce ukazać, że na podstawie dialogu Kościoły luterańskie i Kościół rzymskokatolicki są teraz w stanie reprezentować wspólne rozumienie naszego usprawiedliwienia przez Bożą łaskę w wierze w Chrystusa. Nie zawiera ona wszystkich, co w każdym Kościele naucza się na temat usprawiedliwienia; stanowi jednak konsens w podstawowych prawdach nauki o usprawiedliwieniu oraz ukazuje, że istniejące nadal różne podejścia nie są już powodem do formułowania potępień doktrynalnych”. Jednocześnie obaj partnerzy stwierdzili, że celem, do którego zmierzają, jest osiągnięcie pełnej wspólnoty kościelnej. Rangę tego dokumentu podnosi fakt, że w 2004 roku do Wspólnej deklaracji przyłączyła się Światowa Rada Kościołów Metodystycznych, a w lipcu 2017 roku to samo uczyniła Światowa Wspólnota Kościołów Reformowanych.

W tym miejscu nasuwa się pytanie: skoro w tak kluczowej sprawie, jak nauka o usprawiedliwieniu, czyli jak dostępujemy zbawienia, istnieje zgodność poglądów, to w konsekwencji powinno być możliwe wspólne przystępowanie do Stołu Pańskiego. Wspomniane wyżej Kościoły protestanckie – luteranie, reformowani i metodyści – praktykują od ponad 40 lat wspólnotę ołtarza, a także ambony na podstawie porozumienia znanego pod nazwą Konkordia leuenberska (1973). Wszystkie trzy wyżej wspomniane Kościoły nie miałyby problemu w praktykowaniu wspólnoty Stołu Pańskiego także z Kościołem Rzymskokatolickim. Nie jest to jednak możliwe ze strony tego ostatniego.

Jak przedstawia się argumentacja rzymskokatolicka? Otóż z perspektywy tego Kościoła duchowni luterańscy, reformowani lub metodystyczni nie są duchownymi w pełnym znaczeniu tego słowa, gdyż nie zostali wyświęceni przez biskupów będących w posiadaniu sukcesji apostoelskiej. A skoro nie są duchownymi, to sprawowana przez nich Komunia święta (Wieczera Pańska) nie jest sakramentem. Nie jest więc dla katolików możliwe wspólne uczestnictwo w tym akcie. Podobnie zresztą – w rozumieniu katolickim - Kościoły luterańskie, reformowane i metodystyczne nie są Kościołami w pełnym tego słowa znaczeniu, gdyż nie posiadają biskupów wykazujących się sukcesją apostoelską.

Krótko mówiąc: dalsza decyzja o zbliżeniu w sprawie możliwości wspólnego obchodzenia Wieczery Pańskiej zależy dziś wyłącznie od strony katolickiej.

Niezależnie od tej podstawowej trudności stosunki katolicko-luterańskie rozwijają się dobrze, o czym świadczyć może obecność papieża Franciszka na Wspólnym Katolicko-Ewangelickim Upamiętnieniu Reformacji w Szwecji 31 października 2016 roku. W wygłoszonej homilii papież powiedział: „Nie możemy pogodzić się z podziałem i dystansem, jaki rozdzielenie wytworzyło między nami. Możemy to naprawić w kluczowym momencie naszej historii, przewyciężając spory i nieporozumienia, które często uniemożliwiały nam zrozumienie siebie nawzajem”. Papież Franciszek przypomniał znaczenie wkładu Kościołów zrodzonych z Reformacji w uznanie centralnego miejsca Pisma Świętego w życiu Kościoła. Odgrywa też ono niezwykle istotną rolę w dążeniu do jedności. Franciszek wskazał także na znaczenie duchowego doświadczenia Marcina Lutra oraz nauki o usprawiedliwieniu, wyrażającej istotę ludzkiego życia przed Bogiem.

Warto też jeszcze zapytać o aktualną rolę i miejsce Kościołów prawosławnych w ruchu ekumenicznym. Jak już wspomniano, w okresie międzywojennym był już zauważalny udział prawosławia w kontaktach międzywyznaniowych, jedynie Rosyjski Kościół Prawosławny, który znalazł się pod władzą komunistyczną, nie miał możliwości angażowania się w to dzieło. Tak się złożyło, że po drugiej wojnie światowej system komunistyczny objął w dużej mierze kraje zamieszkałe w większości przez prawosławie (Jugosławia, Bułgaria, Rumunia). Gdy więc powstawała Światowa Rada Kościołów w 1948 roku tylko starożytne patriarchaty (Konstantynopol, Aleksandria, Antiochia, Jerozolima) oraz Kościoły Grecji i Cypru mogły przystąpić do ŚRK. Sytuacja zmieniła się w okresie odwilży po śmierci Stalina, wówczas w 1961 roku przystąpiły Kościoły Rosji, Gruzji, Bułgarii, Rumunii, Serbii, Polski i Czechosłowacji. Wraz z upadkiem komunizmu w niektórych krajach ujawniły się siły krytyczne wobec dążeń ekumenicznych. W rezultacie Kościoły Gruzji i Bułgarii wystąpiły z ŚRK.

Ponad 50 lat trwały przygotowania do Świętego i Wielkiego Soboru Kościoła Prawosławnego. Odbył się on w dniach 9-16 czerwca 2016 roku na Krecie, lecz w ostatniej chwili wycofały się z udziału cztery Kościoły: Patriarchat Bułgarski, Patriarchat Antiocheński, Patriarchat Gruziński i Patriarchat Moskiewski. Mimo przyjęcia cennych dokumentów (jeden z nich dotyczy relacji prawosławia z pozostałym światem chrześcijańskim) można zauważyć ewidentnie, że bardzo trudno w rodzinie 14 autokefalicznych Kościołów prawosławnych dojść do uzgodnień w wielu kluczowych sprawach. Sytuacja ta nie pozostaje bez wpływu na międzywyznaniowe kontakty prawosławne.

Przejdźmy teraz do sytuacji ekumenicznej w Polsce. Wspomnijmy krótko, że przed drugą światową w dążenia ekumeniczne na arenie międzynarodowej angażowały się szczególnie dwa Kościoły: Prawosławny i Ewangelicko-Augsburski. W okresie okupacji rozwinęły się konspiracyjne kontakty ekumeniczne między przedstawicielami Kościołów protestanckich i starokatolickich, co krótko po wojnie, w 1946 roku zaowocowało powołaniem do życia Chrześcijańskiej Rady Ekumenicznej, która później zmieniła nazwę na Polską Radę Ekumeniczną. Zrzesza ona aktualnie siedem Kościołów: prawosławny, dwa starokatolickie (tj. polskokatolicki i mariawicki) oraz cztery protestanckie (ewangelicko-augsburski czyli luterański, ewangelicko-reformowany, ewangelicko-metodystyczny i baptystyczny). Szczególnie bliskie związki istnieją między trzema Kościołami ewangelickimi (augsburskim, reformowanym i metodystycznym), które praktykują wspólnotę ołtarza i ambony.

Przystąpienie Kościoła Rzymskokatolickiego do ruchu ekumenicznego w wyniku Soboru Watykańskiego II nie natrafiło w Polsce na tak podatny grunt jak w wielu innych krajach europejskich. Wynikało to m.in. z faktu ogromnej przewagi liczebnej tego Kościoła nad Kościołami mniejszościowymi. Ponadto były też obecne obciążenia historyczne, i to zarówno w relacjach z prawosławnymi, jak i starokatolikami (mariawici, polskokatolicki) i ewangelikami (zwłaszcza z luteranami). Przewyciężenie tych obciążeń zajęło trochę czasu. Najłatwiej współpraca rozwijała się w dużych miastach, najtrudniej było w regionach zamieszkałych stosunkowo licznie przez prawosławnych (Białostockie) i luteranów (Cieszyńskie). Ostatecznie i te trudności udało się przezwyciężyć.

W 1974 roku, a więc dopiero 9 lat po Soborze, stało się możliwe nawiązanie oficjalnych stosunków między Kościołami członkowskimi PRE a Kościołem Rzymskokatolickim. Powołano wówczas Komisję Mieszaną, a trzy lata później jeszcze Podkomisję ds. Dialogu. Rozwinęło się współdziałanie w organizowaniu obchodów Tygodnia Modlitwy w styczniu na różnych szczeblach. Pielgrzymki papieskie przyczyniły się do poprawy atmosfery międzywyznaniowej. Papież Jan Paweł II spotykał się z przedstawicielami Kościołów członkowskich PRE. Podczas czwartej pielgrzymki w 1991 roku odwiedził kościół luterański Św. Trójcy w Warszawie i cerkiew prawosławną w Białymstoku. W 2006 roku również papież Benedykt XVI spotkał się z przedstawicielami PRE w kościele luterańskim w Warszawie. 23 stycznia 2000 roku prymas kard. Józef Glemp wraz ze zwierzchnikami 6 Kościołów członkowskich PRE w kościele Św. Trójcy podczas uroczystego nabożeństwa ekumenicznego podpisał Deklarację o wzajemnym uznaniu ważności Chrztu Świętego.

Sprawa, która jako nierozwiązana ciąży na wzajemnych stosunkach, to kwestia małżeństw mieszanych. Komisja ds. Dialogu Konferencji Episkopatu Polski i Polskiej Rady Ekumenicznej (istnieje od 1998, zastąpiła Komisję Mieszaną i Podkomisję ds. Dialogu) po raz pierwszy zajęła się tą sprawą w roku 2000. Projekt dokumentu – Małżeństwo chrześcijańskie o różnej przynależności wyznaniowej – był gotowy w 2008 roku. Był wzorowany na podobnym dokumencie przyjętym przez episkopat Włoch i podpisanym przez papieża Jana Pawła II. Dziwi więc, że mimo upływu dziewięciu lat polski dokument nie doczekał się aprobaty ze strony rzymskokatolickiej. Przedstawiciele polskiego episkopatu na pytanie o los dokumentu odpowiadają, że został wysłany do Watykanu i tam nie nadano mu dalszego biegu. Jest to sprawa, która obciąża wzajemne stosunki.

Komisja ds. Dialogu Konferencji Episkopatu Polski i Polskiej Rady Ekumenicznej w styczniu 2013 roku wystosowała Apel Kościołów w Polsce o ochronę stworzenia, w styczniu 2015 – Apel o poszanowanie i świętowanie niedzieli, w tym roku Apel o zatroszczenie się uchodźcami.

Polska Rada Ekumeniczna już na początku lat siedemdziesiątych XX w. wspólnie z Kościołami ewangelickimi w obu ówczesnych państwach niemieckich (RFN, NRD) podjęła działalność na rzecz pojednania. Po 1989 roku działalność ta poszerzyła się o chrześcijan z Białorusi i Ukrainy, obejmując także katolików rzymskich i unitów.

W roku bieżącym minęła 40 rocznica utworzenia Fundacji Znaki Nadziei, była to inicjatywa Kościołów ewangelickich w RFN, z tym że od samego początku była realizowana we współpracy z Polską Radą Ekumeniczną. Głównym celem tego przedsięwzięcia jest pomoc materialna dla byłych więźniów obozów koncentracyjnych; aktualnie opieką otacza się ok. 100 osób.

Chrześcijańska Akademia Teologiczna jest uczelnią ekumeniczną, w jej murach kształcą się przyszli duchowni prawosławni, starokatolicki i protestanccy, ponadto w ramach wydziału pedagogicznego studiuje także wyznawcy Kościoła Rzymskokatolickiego. Od wielu lat utrzymywana jest współpraca ekumeniczna z katolickimi uczelniami, zwłaszcza z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego i Katolickim

Uniwersytetem Lubelskim. W ramach ChAT organizuje się wiele sympozjów międzywyznaniowych poświęconych współczesnym problemom ekumenizmu, z udziałem teologów katolickich. Również wykładowcy ChAT są zapraszani na różne sympozja w uczelniach katolickich, ma miejsce wymiana recenzentów przy przewodach doktorskich i habilitacyjnych, a także wykładowców.

W 1992 roku ukonstytuowało się Towarzystwo Biblijne w Polsce, będące następcą prawnym oddziału Brytyjskiego i Zagranicznego Towarzystwa Biblijnego w naszym kraju. W skład Komitetu Krajowego, który jest naczelnym organem TBWP, weszli przedstawiciele 12 Kościołów chrześcijańskich, w tym Kościoła Rzymskokatolickiego. W 1993 roku podjęto uchwałę w sprawie realizacji ekumenicznego przekładu Pisma Świętego. Powołano do życia 30-osobowy Międzywyznaniowy Zespół Tłumaczy. Przekład ekumeniczny Nowego Testamentu ukazał się w 2001 roku. W marcu 2018 ma ukazać się nowy przekład całej Biblii. Towarzystwo Biblijne organizuje także Ekumeniczne Dni i Niedziele Biblijne.

Karol Karski